

Milli Mücadelede Adıyaman ve Çevresi

Adıyaman and Its Vicinity During the National Struggle

Hamdi Doğan
Niğde Üniversitesi

Özet

Bu makalede Adıyaman ve çevresinin (Kahta, Besni, Samsat) Milli Mücadele yıllarındaki durumu, arşiv vesikaları ve diğer kaynaklar taranarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Antep, Urfa ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine bu bölgelere Adıyaman ve çevresinden yapılan askeri yardımlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca gerek bölgedeki gerekse İstanbul ve İzmir'in işgalleri sırasında Adıyaman yöresinden gösterilen tepkilerin neler olduğu belirtilmiştir. Böylelikle Milli Mücadeleye giden yolda Adıyaman ve çevresinin önemi ve yeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Adıyaman, İşgal, Antep, Besni, Protestolar, Askeri Yardımlar

Abstract

In this article the history of Adıyaman and its vicinity during the National Struggle will be analyzed on the basis of the archival materials and other sources. Besides Adıyaman, this article also deals with the military assistance given to the militias in Antep, Urfa and Maraş against the occupation by the French army. There are also great details given about the protests made in Adıyaman against the occupation of İstanbul and İzmir by the Allied Armies. In short this article gives very valuable information about the state of Adıyaman region and vicinity during the National Struggle.

Key Words: National Struggle, Adıyaman, Occupation, Protests, Antep, Besni, Military Assistancess

GİRİŞ

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde tarihi çok eskiye uzanan önemli yerleşim alanlarından biridir. 1938 yılında Arkeolog E. Pittard tarafından yapılan kazılarda, Adıyaman merkeze bağlı Pirin, Palanlı, Haydaran, Alğan ve Zey köyleri civarındaki mağaralarda, tarihin en eski devirlerine ait resimler tespit edilmiştir.¹ Yapılan kazılar neticesinde mağaralardaki resimlerin yalnız çizgilerle ve

---

¹ Aziz Çağlayan, **Adıyaman Tarihi**, Adıyaman, 1967, s. 1.

sade bir tarzda çizilmiş olan, Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait birçok bulgulara rastlanmıştır.² Hititler, Hurriler, Kummuh, Asurlar, Persler, Kommagene, Roma, Bizans, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Artuklular, Eyyübiler, Memlûkler, Dulkadiroğulları ve Osmanlılar tarihi süreç içerisinde Adıyaman ve çevresine egemen olmuşlardır.³

Adıyaman'ın eski adı Hısn-ı Mansur'dur. Hısn-ı Mansur adının son Emevi kumandanlarından Mansur b. Ca'vena C. el-Haris – el Asmiri'nden geldiği rivayet edilir.⁴ Başka bir rivayete göre ise bu isim Abbasi halifesi Ebu Cafer el Mansur'un adından ileri gelmektedir. Mansur Kalesi, Kays kabilesinden Mansur b.Ca'vene b. el-Haris el- Asmiri'ye nispetle bu adı almıştır. Mansur, kalenin yapılması ve tamir edilmesiyle görevlendirilmiştir.⁵ Adıyaman ismi ise Cumhuriyet'ten sonra verilmiştir.⁶

Adıyaman ve çevresinin Müslümanlarca fethi Hz. Ömer zamanına rastlamaktadır.⁷ Emevi halifesi Muaviye döneminde Adıyaman, Besni ve Samsat ele geçirilmiştir.⁸ Daha sonra VIII. yüzyılda Bizans-İslam Devletlerinin mücadele bölgesi olmuş, İslam topraklarını Doğu Roma topraklarından ayıran bir sınır bölgesini teşkil etmiştir.⁹ Abbasi Devletinin, 915-917 yılları arasında Halifenin doğrudan doğruya hakimiyeti altında bulunan bölgeler arasında Hısn-ı Mansur ve Samsat da bulunmaktadır.¹⁰ Bölgeden İslam kuvvetlerinin çekilmek zorunda kalması üzerine X. yüzyılda Adıyaman yeniden Bizans hakimiyeti altına girmiştir.¹¹

Adıyaman'ın Türkler tarafından fethi, Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında 1066 tarihinde Gümüştekin komutasındaki Selçuklu ordusu tarafından yapılmıştır.¹² 1071 Malazgirt Savaşından sonra bölgede Türk etkinliği başlamış ancak I.Haçlı Seferleri sırasında Adıyaman,Samsat ve çevresi Urfa Haçlı Kontluğu tarafından ele geçirilmiştir.¹³ 1144 yılında Musul Atabeyi Nureddin Zengi'nin Urfa Haçlı Kontu Jocelin'i mağlup ve esir etmesinden sonra Frankların elinde bulunan Samsat 1150'de Hısn-ı Mansur ise 1151'de fetih edilmiştir.¹⁴ Bu tarihten itibaren

² Mehmet Akar, **İnsanlığın Kültür Mirası Adıyaman**, İstanbul, 2000, s. 5–6.

³ Mehmet Taştemiş, **XVI Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi**, Ankara, 1999, s. 1.

⁴ Besim Darkot, “*Hısn Mansur*”, İA, C. V, s. 455.

⁵ El-Belazuri, **Futuhu'l-Buldan**, (Çev. Mustafa Fayda), Ankara, 2002, s.276.

⁶ BCA, Dos. M107, Fon Kodu: 230, Yer No:149.57.6.

⁷ Darkot, **a.g.m.**, s. 455.

⁸ Yusuf Halaçoğlu, “*Adıyaman*”, TDVİA, C. I, İstanbul, 1988, s. 377.

⁹ Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 1993, s.35.

¹⁰ Ernst Honigmann, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (Çev. Fikret İşıltan), İstanbul, 1970, s.70.

¹¹ Darkot, **a.g.m.**, s. 455.

¹² Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, C. III, Ankara, 1992, s. 22; Ali Sevim, **Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleyman Şah**, Ankara, 1990, s.9.

¹³ Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)**, Ankara, 1990, s.44.

¹⁴ İbnu'l Ezrak, **MeyyaFarikin ve Amid Tarihi** (Artuklular kısmı) Çev. Ahmet Savran, Erzurum, 1992, s.92.

1226 yılına kadar Adıyaman ve çevresi Artuklu-Eyyubi ve Selçuklu çatışmalarının yaşandığı bir alan olmuştur.

Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaeddin Keykubad döneminde Emir Çavlı komutasındaki Selçuklu kuvvetleri Eyyubi ve Artuklulardan oluşan on altı bin kişilik bir orduyu bozguna uğratmış, Kahta ve Hısn-ı Mansur bölgesi 1226 yılında Selçuklu topraklarına dahil edilmiştir.¹⁵ Yine Selçuklular döneminde dini içerikli bir isyan olan Baba İshak isyanı Adıyaman, Kahta ve havalisinde ortaya çıkmış ve bölge bu isyancılar tarafından yağmalanmıştır.¹⁶ Anadolu'nun Moğollar tarafından 1250'lerde istila edilmesi ile beraber Adıyaman bölgesi de Moğollar tarafından ele geçirilmiştir. Aynı asrın sonlarına doğru ise bölge Memlüklerin hakimiyetine geçmiştir.¹⁷ Daha sonra XIV. yy'da Zeyneddin Karaca Bey tarafından kurulan Dulkadiroğulları Beyliği Adıyaman ve çevresini hakimiyeti altına almıştır.¹⁸

Adıyaman, Besni, Kahta ve Gerger şehirleri 1399 yılında Yıldırım Bayezid tarafından ilk defa Osmanlı topraklarına kısa süreli olarak dahil edilmiştir.¹⁹ Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nı kaybetmesi üzerine, Timur tarafından bölge istila edilmiş ancak Anadolu'dan çekilmesinden sonra bu bölgeler tekrar Dulkadiroğullarının hakimiyetine girmiştir.²⁰ Böylece Adıyaman, Dulkadiroğulları, Memlükler ve Osmanlılar arasında tampon bir bölge konumuna gelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi esnasında Dulkadiroğlu Beyi Alaüddevle'nin yardım talebini reddetmesi hatta Osmanlı ordusunun zahire kollarını arkadan vurması Beyliğin sonunu getirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1515 Turnadağ Savaşı'yla Dulkadiroğlu Beyliğini ortadan kaldırması üzerine Beyliğin toprakları Osmanlı egemenliğine girmiştir.²¹ 1516 yılında da Adıyaman ve yöresi tamamen Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.

Adıyaman'ın idari taksimatına bakıldığında 1522 yılından sonra Kahta, Gerger ve Besni ile birlikte Maraş eyaletine bağlı bir sancak haline gelen Adıyaman, 1530 yılından 1540 yılına kadar ise Elbistan sancağı içerisinde yer almış.²² 1563 yılında ise yeniden Maraş'a bağlanmıştır.²³ Bu durum Tanzimat dönemine kadar devam etmiş, Tanzimat sürecinde Adıyaman, Besni ve Samsat ile

¹⁵ Erdoğan Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1991, s.143; Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul 1993, s.179.

¹⁶ **Abu'l Farac Tarihi**, C.II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara, 1999, s.540.

¹⁷ Darkot, **a.g.m.**, s.455.

¹⁸ Mükrimin H. Yinanç, "*Dulkadırlılar*", **İA**, C.III s.654.

¹⁹ Taştémir, **a.g.e.**, s.4.

²⁰ Mehmed Neşri, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ**, C.I, (Yay. Faik Reşit Unat- Mehmed Altay Köymen), Ankara, 1987, s.335.

²¹ Yinanç, **a.g.m.**, s.661.

²² **998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (937/1530)**, II, (haz. Ahmet Özkılınç vd), Ankara 1999, s. 13; Taştémir, **a.g.e.**, s.13.

²³ Said Öztürk, "Osmanlı Döneminde Adıyaman'ın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri", **Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu(8-10 Eylül 2006, Adıyaman)**, İstanbul, 2008, s.118.

birlikte 1839 ve 1845 yılları arasındaki Osmanlı idari taksimatında Diyarbakır Eyaletine bağlı Maden-i Hümayun kazaları arasında yer almıştır²⁴. 1849 yılında da Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak olmuştur.²⁵

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Adıyaman'nın idari statüsünü Devlet ve vilayet salnamelerinden takip etmek mümkündür.

Devlet salnamelerinde Hısn-ı Mansur kazası şu şekilde yer almıştır. 1850-1 ile 1863-4 yılları arasında Harput Eyaletinin Behisni sancağına bağlı kaza olan Hısn-ı Mansur, 1866-7 yıllarında kazalıktan çıkarılarak sancak yapılmış ve Behisni sancağının ismi Hısn-ı Mansur olarak ifade edilmiştir.²⁶ 1868 yılında Harput eyaletinin ortadan kaldırılması ile Hısn-ı Mansur, Diyarbekir Vilayeti Ma'müret'ül-aziz Sancağına bağlı kazaya dönüştürülerek bu kazalık durumunu 1872-3 yılına kadar devam ettirmiştir. Hısn-ı Mansur kazası, 1873-4 ile 1883-4 yılları arasında Ma'müret'ül-aziz Sancağından ayrılarak, Diyarbekir Vilayetinde kaza iken sancak yapılan Malatya sancağına bağlanmıştır. 1884-5 yılında Ma'müret'ül-aziz sancağının Diyarbekir vilayetinden ayrılarak vilayet olması ile Malatya sancağı da bu vilayette sancaklığını devam ettirmiştir. Böylece 1884-5 ile 1912-3 yılları arasında Hısn-ı Mansur, Ma'müret'ül-aziz Vilayetine bağlı Malatya sancağında kazalığına devam etmiştir. 1912-3 yılı itibariyle Osmanlı Devletinde savaş sürecinin başlamış olması her alanda olduğu gibi idari taksimatta da durgunluk döneminin yaşanmasına sebep olmuştur. 1917-8 yılında ise Hısn-ı Mansur yine Ma'müret'ül-aziz Vilayetine bağlı Malatya sancağının bir kazasıdır.²⁷

Diyarbakir Salnamelerinde Hısn-ı Mansur kazasının idari yapısı şöyle idi: Hısn-ı Mansur, 1869-70 ile 1882-3 yılları arasında Diyarbekir vilayeti Malatya sancağına bağlı bir kazadır.²⁸ Vital Cuinet'de 1880 ile 1890 yılları arasında Malatya

²⁴ İbrahim Yılmazçelik, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)**, Ankara, 1995, s. 137.

²⁵ Halaçoğlu, *Adıyaman* s.378.

²⁶ **1266 devlet salnamesi**. s. 84; 1267 ds. s. 74; 1268 ds. s.73; 1269 ds. s. 75; 1270 ds. s. 82; 1272 ds. s. 101; 1273 ds. s. 107; 1274 ds. s. 115; 1275 ds. s. 73; 1276 ds. s. 145; 1277 ds. s. 150; 1278 ds. s. 150; 1279 ds. s. 157; 1280 ds. s. 181; 1281 ds. s. 185; 1282 ds. s. 174; 1283 ds. s. 171; 1284 ds. s. 182; Adnan Işık, **Malatya 1830-1919**, İstanbul, 1998, s.153-187.

²⁷ Adnan Işık, **Malatya**, s.153-187.

²⁸ 1286 Diyarbakır vilayet salnamesinde Ma'müret'ül-aziz sancağına bağlı kaza olan Hısn-ı Mansur, Malatya'nın 1287 yılında Diyarbakır vilayetinde sancak yapılması ile buraya bağlanmıştır. Bu vilayet salnamelerine göre Hısn-ı Mansur, 1883 yılına kadar bu sancaktaki kazalığına devam etmiştir. 1287 Diyarbakır vilayet salnamesi s. 59-63; 1288 Dvs s. 60-7; 1289 Dvs s. 59-66; 1290 Dvs s. 60-6; 1291 Dvs s. 62-8; 1292 Dvs s. 61-7; 1293 Dvs s.122-29; 1294 Dvs s. 124-132; 1300 Dvs s. 63-74. Adnan Işık, **Malatya**, s.193-223; Said Öztürk, **Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman**, İstanbul, 2006, s.67-146; Said Öztürk'e göre 1880 yılında Hısn-ı Mansur kazası, 1880 tarihli Ma'müret'ül-aziz Salnamesinde Adıyaman, Malatya sancağına bağlı kaza durumundadır. 1882 yılında Diyarbakir Salnamesinde Adıyaman Malatya sancağına bağlı kaza yapılmış, 1883 tarihinden sonra ise tekrar Ma'müret'ül-aziz Salnamesinde Adıyaman da zikr edilmeye

Sancağı'na bağlı olan Hısn-ı Mansur Kazası'nın Samsat isimli bir nahiyesi ve 250 köyü olduğunu belirtmektedir.²⁹

Ma'müret'ül-aziz Salnamelerinde ise Hısn-ı Mansur Kazası'nın idari yapısı şu şekilde belirtilmiştir: Hısn-ı Mansur, 1883-4 ile 1894-1895 yılları arasında Ma'müret'ül-aziz Vilayeti Malatya Sancağı'na bağlı bir kazadır.³⁰

Milli Mücadele dönemine kadar Adıyaman, Malatyaya bağlı bir kaza olarak varlığını devam ettirmiştir.³¹

A. Milli Mücadelede Adıyaman'ın Yeri ve Önemi

Mondros Mütarekesi sonrasında ülkenin değişik yerlerinde işgallerin başlaması ve azınlıkların taşkın davranışları karşısında yurt genelinde olduğu gibi Adıyaman ve çevresinde de bu işgaller tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle Adıyaman'ın sınır komşusu olduğu Antep, Urfa ve Maraş'taki Fransız işgalleri ve bu işgaller neticesinde yapılan haksız uygulamalar ile katliamlar Adıyaman ve çevresinde yaşayan halk üzerinde infiale varacak tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. Adıyaman, Kahta, Samsat ve Besni gibi yerleşim birimlerindeki halk bu işgallere karşı duyarsız kalmamıştır. Fransız işgaline uğrayan bu bölge ahalisinin yardımına koşmuşlardır. Bu yardımlar hem askeri, hem de lojistik yardımlar şeklinde olmuştur. Adıyaman ve çevresinden oluşturulan milis kuvvetleri gerek Antep savunmasında; gerekse de Urfa savunmasında Fransızlara karşı yapılan çarpışmalarda aktif bir biçimde yer almışlardır. Ayrıca işgaller karşısında Adıyaman, Kahta ve Besni'de kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin şubeleri vasıtasıyla İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine işgalleri kınayan protesto telgrafları gönderilmek suretiyle duyulan memnuniyetsizlik ifade edilmiştir.

B.Kahtalı Hacı Bedir Ağa ve Ali Galip Olayı

başlamıştır. (Said Öztürk, **Salnameler**,s. 154, 165, 169); Talip Atalay, "Diyarbakir Vilayeti'nde Hısnımansur, Kahta ve Besni", **Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu(8-10 Eylül 2006, Adıyaman)**, İstanbul, 2008, s. 156-161.

²⁹ Vital Cuiet, **La Turquie Asia**, C.III, Paris,1891, s.378.

³⁰ 1300 yılından sonra vilayet salnamelerine göre Ma'müret'ül-aziz sancağına bağlı kaza olan Hısn-ı Mansur, 1312 yılına kadar bu sancakta kazalığını devam ettirmiştir. 1301 Ma'müret'ül-aziz salnamesinde Malatya sancağının Malatya, Akçadağ, Hısn-ı Mansur, Kahta ve Besni olmak üzere 5 kazası vardır. Malatya sancağındaki bu kaza taksimatı 1302, 1305, 1307, 1308, 1310 ve 1312 Ma'müret'ül-aziz salnamelerinde tekrar edilmiştir. 1301 Mazizvs s. 128-142; 1302 Mazizvs s. 81-95; 1305 Mazizvs s. 56-62; 1307 Mazizvs s. 58-62; 1308 Mazizvs s. 61-66; 1310 Mazizvs s. 114-121; 1312 Mazizvs s. 168-174; Adnan Işık, **Malatya**, s.236-262; Said Öztürk, **Salnameler**, 169-285.

³¹ 1333-1334 R. Mali, **Devlet Salnamesi**, s. 689-90.

Milli Mücadele başlarken Adıyaman bölgesinde geçen en önemli olay “Ali Galip Olayı” olarak bilinen hadisedir. Bu olayın amacı; genelde Millî Mücadele’yi ortadan kaldırmak, özelde ise Sivas Kongresi’ni basarak başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele’nin önde gelenlerini tutuklamak idi. Bu amaçla İstanbul Hükümeti Ali Galip’i Elazığ Valisi olarak atamış ve onun vasıtasıyla bir takım girişimlerde bulunmuştur.³² İstanbul Hükümetinin planladığı bu hareket Ali Galip’in birkaç yüz silahlı süvari ile ansızın Sivas’a bir baskın yaparak kongreyi ve Milli Hareketi dağıtıp başta Mustafa Kemal olmak üzere Milli Mücadele’nin önde gelen liderlerini tutuklatmaya yönelikti.³³ Bunun için 1919 Eylül ayı başında Ali Galip daha Malatya’ya gelmeden Malatya Mutasarrıfı Halil Rami’den, Rişvan aşiretinden³⁴ 100 silahlı adam temin edilmesini istemiştir. Mutasarrıf, bu isteği Rişvanlıların reisi Hacı Bedir Ağa’ya iletilmiş fakat Hacı Bedir Ağa Sivas Kongresinin basılmasına yönelik olan bu talebi ağırdan alarak yerine getirmemiştir.³⁵ Halil Rami kendisi ile daha sonra Alemdar gazetesinde 1 Kasım 1919 yılında yapılan mülakatta ise temin edilmesi istenen silahlı adam sayısını üç yüz olarak ifade etmiş, bu durumun gizli tutulmasını aksi halde duyulmasının idamı gerektirdiğini Ali Galip Bey tarafından kendisine bildirildiğini belirtmiştir.³⁶

Ali Galip ve çevresindekilerin bu hareketleri Mustafa Kemal Paşa tarafından yakından takip edilmiştir. Ali Galip’in Malatya’ya geçmesi üzerine Mustafa Kemal, bu gibi tertipleri ortadan kaldırmaya karar

³² Bahri Ata, “*Ali Galip’in Yaveri Ahmet Nihat Feyzioğlu’nun Hatıralarına Göre Ali Galip Olayı*”, *Türk Yurdu*, C.17, S. 122, (Ekim 1997), s.153.

³³ Yunus Nadi, **Ali Galip Hadisesi**, İstanbul, 2000, s.58

³⁴ Rişvan Aşireti XVI. yüzyıldan itibaren Malatya sancağı sınırları içerisinde Kâhta kazasında kışlak, Sürgü ve Bulam köyleri arasındaki yaylalarda yaylak hayatı yaşayan bir aşirettir. Kâhta Kazası’nın bir kısım nahiyeleri ile Hısn-ı Mansur (Adıyaman) kazasının bazı mezralarına yarı yerleşik duruma geçerek hayvancılığın yanı sıra ziraatle de uğraşmaya başladıkları görülmektedir. Sonraki asırlarda Orta ve Batı Anadolu’ya oradan da Rumeli’ye kadar geniş bir sahaya yayılmış olan aşiret Osmanlı Devleti yöneticileri ile herhangi bir sorun yaşamadıkları gibi buldukları bölgelerde büyük bir güce sahip olması nedeniyle Osmanlı taşra teşkilatında yaklaşık iki yüz yıl sancak ve eyaletlerde yöneticilik yapmış, beyler yetiştirmiş bir aşirettir (Faruk Söylemez, **Osmanlı Devleti’nde Aşiret Yönetimi - Rişvan Aşireti Örneği**, İstanbul, 2007, s. 287-290)

³⁵ Mim Kemal Öke, **İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel’in “Kürdistan Misyonu”1919**, İstanbul 1992, s.92; E.W. Charles Noel, **Kürdistan 1919 Binbaşı Noel’in Günlüğü**, İstanbul, 2010, s. 44-45.

³⁶ **Alemdar**, 1 Kasım 1919, s.2; Sabahattin Özel- Işıl Çakan Hacıbrahimoglu, **Osmanlı’dan Milli Mücadele’ye Seçilmiş Mülakatlar**, İstanbul, 2010, s.125-126.

vermiştir.³⁷ XIII. Kolordu Kurmay Başkanına 7 Eylül 1919'da verdiği emirde Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil Rami, Bedirhanilerden Kamuran, Celadet ve Ekrem Beylerle İngiliz Binbaşısı Noel'in yakalanarak Sivas'a gönderilmesini istemiştir.³⁸ XIII. Kolordu ile yapılan yazışmalarda Kolordunun harekete geçmekte gecikeceğinin anlaşılması üzerine Mustafa Kemal Paşa bu defa Elazığ'da bulunan XV. Alay Komutanı İlyas Bey'den Ali Galip sorununu bizzat çözmesi talimatını vermiştir.³⁹ Bunun üzerine İlyas Bey, 60 süvari ile Malatya'ya giderek Ali Galip, Halil Bey ve Noel ile arkadaşlarının "behemehal" tutuklanmasını istemiştir.⁴⁰ Bu tel üzerine Mustafa Kemal, 9 Eylül'de XIII. Kolordu Kumandanından XV. Alay Kumandanı İlyas Bey'in Malatya'ya hareket ettiği haberini almıştır. İlyas Bey aldığı emir doğrultusunda 10 Eylül 1919'da Malatya'ya gelmiştir. Mutasarrıf Halil Rami ve Ali Galip Malatya'dan gelmekte olan süvari müfrezesinin geldiğini haber alır almaz İngiliz heyetiyle beraber Kahta kazasına kaçmışlar ve hepsi Hacı Bedir Ağa'ya sığınmışlardır.⁴¹

İlyas Bey de buradan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta Ali Galip ve yandaşlarının Kahta'ya doğru kaçtıklarını bildirmiştir.⁴² İngiliz Binbaşısı Noel ile Malatya'dan kaçan Halil Rami ve Arpacı Mehmet Efendi de Kahta yakınlarındaki Rafa köyüne gelmişlerdir. Çevrede bulunan bazı Kürt aşiretlerinin ileri gelenlerinin de katıldığı bir toplantı yapılmış, görüş alış verişinde bulunulmuştur. Yapılan konuşmalar sırasında Hacı Bedir Ağa, Kürtçülük tavırlarına karşı bir tutum sergilemiş ve bu sevdadan vazgeçmelerini tavsiye etmiştir.⁴³ Buna karşılık İngiliz Noel, Malatya üzerine yürünülmesi ve bunun için Urfa'daki İngiliz askeri birliğinden de faydalanabileceği yönünde bir teklif yapmış, Hacı Bedir Ağa bu teklifi kabul etmemiştir.⁴⁴

Malatya Heyet-i Merkeziyesinden Sivas Kongre Başkanlığına gönderilen telgrafta da Kahta bölgesine firar eden Ali Galip, Mutasarrıf Halil

³⁷ Selçuk Ural, "Ali Galip Olayının Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye, Albayrak) Yankıları", **Atatürk Yolu Dergisi**, S.29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.163.

³⁸ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C.I, Ankara, 1989, s.161.

³⁹ **Nutuk**, C.I, s.163.

⁴⁰ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Ankara, 1988, C.I, s. 548-49.

⁴¹ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul, 1988, s.182-183.

⁴² **Nutuk**, C.I, s.167.

⁴³ Yaşar Ertürk, Büyük Oyunun Eski Perdesi Doğu, Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923), İstanbul 2007, s. 231.

⁴⁴ M. Kemal Öke, **İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşısı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri (1919)**, Ankara 1988, s. 97; **Nutuk**, C.I, s. 179-181.

Bey ile yandaşlarının söylemlerine kapılmamaları için liva müftüsü Hacı Hüseyin Efendi, eşraftan Karakaşzade Hacı Abdulkadir, Tortumluzade Hacı Hafız, Dirican Aşireti Reisi Şatzade Mustafa, Hekimhan eşrafından Hacı Garip ve İsmet, Atmalı Aşireti Reisi Battal Efendizade Mustafa ve İzolulu Hacıkaya Sebati Efendilerden oluşan bir heyet Hacı Bedir Ağa'yla görüşmek üzere yanına gelmişlerdir.⁴⁵ Yine bu görüşme ile ilgili olarak XIII. Fırka Kumandanı Cevdet Paşa tarafından III. Fırka Kumandanlığına gönderilen 15 Eylül 1919 tarihli telgrafta Hacı Bedir Ağa nezdine gönderilen heyetin Rakka'ya vardığı, Hacı Bedir Ağa'nın sırf firariler kendisine misafir oldukları için onlarla beraber olduğunu söylediği bildirilmiştir.⁴⁶ Malatya' da bulunan V. Fırka Kumandanlığı tarafından III. Fırka Kumandanlığına gönderilen telgrafta da Vali Ali Galip, Mutasarrıf Halil Rami, Bedirhaniler, İngiliz Noel ve beraberindekilerinin Urfa'ya gittikleri, Halil Rami'nin Urfa'da kaldığı, diğerlerinin ise Halep istikametine doğru hareket ettikleri 27 Eylül 1920 tarihinde bildirilmiştir.⁴⁷

Maraş ve Antep havalisi Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı yapmış olan Kılıç Ali de hatıralarında Hacı Bedir Ağa'ya Mustafa Kemal'in özel bir mektubunu götürdüğünü ve üç bin atlı çıkartabilecek bir güçte olan bu aşiretin kendilerini vatani kurtarma davasına çağırın Mustafa Kemal'in mektubuna olumlu cevap verdiğini anlatmaktadır.⁴⁸

B. Protestolar

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra İzmir'in Yunanlılarca, Güney-Doğu Anadolu Bölgesinin Fransız ve Ermeni işbirliği ile İstanbul'un da İngilizler tarafından işgali İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi yok etme çabalarını açıkça ortaya çıkarmıştır. Bu işgallere karşı ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi Güney-Doğu Anadolu Bölgesi'nden de tepkiler gelmiştir.⁴⁹ Bölge halkı, tepkilerini yaptıkları mitingler ile İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilciliklerine, Sadaret'e, Meclis-i Mebusan'a, basın kuruluşlarına, bazen de Heyet-i Temsiliye ve BMM vasıtasıyla ilgili makamlara gönderdikleri telgraflarla seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

⁴⁵ ATASE Arşivi, ATAZB, Kutu No:3, Göm No:113, Belge No:113-2.

⁴⁶ ATASE Arşivi, ATAZB, K. No: 10, G. No:54, B. No: 54-1.

⁴⁷ ATASE Arşivi, ATAZB, K. No: 10, G. No: 65, B. No:65-1.

⁴⁸ Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Der. Hulusi Turgut), İstanbul 2010, s.77-78.

⁴⁹ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri", AAMD, C. XI, Temmuz 1995, S.32, s. 418-419.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi halkta büyük bir infial uyandırmıştır⁵⁰. İzmir'in işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından 28 Mayıs 1919'da valilere, müstakil mutasarıflıklara, Erzurum'da XV. Kolordu, Ankara'da XX. Kolordu ve Diyarbakır'da XIII. Kolordu Komutanlıklarına, Konya'da Ordu Müfettişliği'ne gönderilen tebligatta; büyük ve heyecanlı mitinglerin yapılması, milli nümayişlerde bulunulması, bunun bütün kasaba ve köylere kadar genişletilmesi, büyük devletlerin temsilcileriyle, Babıali'ye uyarıcı telgraflar çekilmesi gibi hususların yapılması istenmiştir. Bu tamim üzerine işgal gününden beri devam eden mitingler ve protesto telgraflarının sayısı gittikçe artmıştır.⁵¹ Anadolu'nun değişik bölgelerinden gönderilen protesto telgraflarının sayısı yaklaşık on bine ulaşmıştır.⁵²

İzmir'in işgali Adıyaman'da da büyük bir üzüntüye ve tepkiye neden olmuş, Adıyamanlı mahalli idareciler ve eşrafın önde gelenleri tarafından ilgili makamlara bu işgali protesto eden telgraflar gönderilmiştir. 19 Mayıs 1919 tarihinde Hısn-ı Mansur ahalisi namına Belediye Reisi Ahmet, eşraftan; Mehmet, Bekir Sıtkı, Abuzer, Hasan, Mehmet Ali, Abdullah, ulemadan; Hidayet, İsa, Şeyh Abdurrahman, ahaliden; Hakkı ve Hasan imzalarıyla Sadarete gönderilen telgrafta İzmir'in işgali protesto edilerek şu hususlara değinilmiştir:

Asırlardır Türk ve Müslüman yurdu olan İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edileceği haberi kaza halkını heyecan ve telaşa düşürmüştür. Hak ve adalet kelimeleri ile bütün dünyayı başına toplayan İngiltere, Fransa ve İtalya devletleri ile her milletin kendi geleceğini kendisinin tayin edeceğini belirten Wilson ilkeleri ortada iken Yunanlıların İzmir'i işgali, Paris Konferansında alınan kararlara ve Türk ve Müslüman hukukuna bir tecavüz olup, itilaf devletlerinin bir an evvel bu hatadan dönerek İzmir'in tekrar asıl sahiplerine iade edilmesini Dersaad'te bulunan İtilaf temsilcilerinden talep edilmesini ifade ederek işgali şiddetle protesto ettiklerini belirtmişlerdir.⁵³

⁵⁰ Adnan Sofuoğlu, *Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş; Kuvay-i Milliye (1918-1921)*, **Türkler**, C.XV, Ankara, 2002, s. 620; Salih Tunç, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15 Mayıs- 26 Mayıs 1919)", **Türkler**, C.XV, Ankara, 2002, s. 773.

⁵¹ Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler", **Türkler**, C.XV. Ankara 2002,s.727.

⁵² **İzmir Fecayi**, s.170,(Eserde basım yeri ve basım tarihi bulunmamaktadır).

⁵³ **BOA BEO A.VRK (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Babıâli Evrak Odası Sadaret Evrakı Evrak kalemi)**, D. No: 832, G. No: 49.

Yine 22 Mayıs 1919 tarihinde Hısn-ı Mansur Kazası Belediye Başkanı Ahmet, Müftü Mehmet dışında 10 imzanın yer aldığı Sadarete çekilen telgrafta da İzmir'in işgali protesto edilmiş hak ve adalete aykırı olarak Yunanlılar tarafından İzmir'in işgalini kaza halkının şiddetle protesto ettiği ve bu hatadan dönülmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁴

27 Mayıs 1919 tarihinde ise Hısn-ı Mansur Kazası Belediye Reisi Ahmet, Ulema ve Eşraftan on bir kişi tarafından Sadarete çekilen telgrafta İzmir'in işgali protesto edilerek şu hususlara değinilmiştir:

İzmir'in işgalini duydukları andan itibaren büyük bir infiale kapıldıklarını belirttikten sonra, İtilaf Devletleri'nin hak ve adalete riayet edeceklerine ve hükümetin de teşebbüslerde bulunacağına dair beklentiden dolayı sükûnetle beklediklerini, ancak Yunanlıların bir Müslüman şehri olan İzmir'i işgal etmeleri ve yapılan zulümlerin kendilerini tarifsiz keder ve acılara boğduğunu, işgali şiddetle protesto ederek vatan topraklarını ve milletin namus ve şerefini korumak için sonuna kadar mücadeleye azmettiklerini belirtmişlerdir.⁵⁵

30 Mayıs 1919 tarihinde de Müftü Mehmet, Belediye Reisi Ahmet, Ulemadan İsa, Eşraftan Mehmet Ali, Mehmet Tahsin, Hasan, Hüsnü ve Hüseyin tarafından Sadarete çekilen telgrafta İzmir'in işgali protesto edilerek şu hususlara değinilmiştir:

Hayat ve mevcudiyet-i milliyemize karşı Yunanlıların gösterdiği küstah tavır ve vatanımızın bir parçası olan İzmir'in Yunanistan tarafından işgali devletimizin yıkıldığı anlamına gelmektedir. İtilaf devletlerinin bu duruma son vermemeleri halinde bölgemizdeki galeyanın son bulmayacağı ve yapılan işgali şiddetle protesto ettiklerini ifade etmişlerdir.⁵⁶

Adıyaman ve diğer bölgelerden çekilen telgraflarda ortak olarak ifade edilen hususların şunlar olduğu görülmektedir. İzmir ve çevresinin işgal edilmesiyle Wilson Prensiplerinin çiğnendiği ve devletlerarası hukukun da uygulanmadığı üzerinde durulmuştur. Yine işgal edilen bölgenin Osmanlı ülkesinden ve yönetiminden kesinlikle ayrılmayacağı, çoluk çocuk, genç, ihtiyar demeden toplumun bir bütün halinde kanlarının son damlasına kadar işgaller karşısında direnecekleri belirtilmiştir. İzmir ve çevresinin işgal edilmesi nedeniyle protesto telgraflarında öne çıkan bu hususlar Milli

⁵⁴ BOA BEO A.VRK, D. No: 834, G. No:93; Haluk Selvi, **İşgal ve Protesto**, İstanbul, 2007, s.228.

⁵⁵ BOA BEO A.VRK, D. No: 835, G. No: 42; Selvi, **a.g.e.**,s. 228-229.

⁵⁶ BOA BEO A.VRK, D. No: 835, G. No: 32; Selvi, **a.g.e.**, s.229.

Mücadele'nin örgütlü ve merkezi bir yapıya kavuşmasında olumlu katkılar sağlamıştır.⁵⁷

Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgali üzerine Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal, 6 Kasım 1919 da Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdiği telgrafta; hukuk kurallarına ve mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edilmiş olan Urfa, Ayıntap ve Maraş'ın bu kez de İngilizler'in çekilmesiyle Fransızlarca işgal edilmesi üzerine, bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez ve yönetim kurulları ile belediye başkanlarının Osmanlı vatanının parçalarından olan bu yerlerin bu kez de Fransızlarca işgal edilmekte olmasını telgraflarla İtilaf Devletleri temsilcilerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna bildirerek protestolarda bulunmaları ve bu haksızlığın giderilmesini istemiştir.⁵⁸ 7 Kasım'da mutasarrıflıklara bu anlamda gönderilen diğer bir kararda da yerel halk ve milli teşkilatlarca bu işgallerin protesto edilmesi istenmiştir.⁵⁹ Yine Maraşlılara yapılan zulüm üzerine Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal tarafından 13 Şubat 1920'de III. Kolordu Komutanlığı ve Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine gönderilen telgrafta;

“Maraş'taki kardeşlerimizin günahsız, suçsuz, kanı acımasız bir şekilde akıtılmaya devam ederken uygarlık maskesine gizlenen Fransızlar ve onlara öncü olan Ermeniler, Urfa ve çevresinde İslam halkı üzerinde zalimce kıyımlara başlamışlardır. İnsanlık tarihi sayfalarını kirletecek olan bu acımasızlığa hızla son verilmesi, haince bir şekilde zorla alınan sevgili memleketimizden, işgalin kaldırılması için büyük mitingler yapılarak ilgili Osmanlı makamlarına ve İstanbul'da bulunan tarafsız devletlerin elçilerine ve İtilaf Devletleri temsilcilerine, Barış Konferansı'na telgraflarla üst üste başvurularda bulunulması önemle rica olunur.”⁶⁰ denilmiştir.

Yukarıda ifade edilen tamim ve telgrafların da tesiriyle ülkenin birçok yerinden protesto telgrafları ilgili makamlara gönderilmeye

⁵⁷ İzzet Öztoprak, “Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri”, **Türkler**, C.XV, Ankara, 2002, s. 595-596.

⁵⁸ Ali Sevim- İzzet Öztoprak-Mehmet Akif Tural, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Ankara, 2006, s. 128; Hale Şıvgın, “Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri,” **AAMD**, C.IV, Mart 1988, Sayı.11, s.489.

⁵⁹ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Ankara, 1989, s.48.

⁶⁰ Sevim vd, **a.g.e.**, s. 213-214.

başlanmıştır. Maraş, Urfa ve Antep'in Fransızlar tarafından işgal edileceği haberi dahi Adıyaman ve çevresinde büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Adıyaman Müdafaa-i Milliye Heyet-i İdaresi namına Mehmet Ali tarafından Sivas Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Heyet-i Temsiliye'sine gönderilen 31 Ekim 1919 tarihli protesto telgrafında, Fransa'nın Maraş'ı işgale kalkışması kınanmıştır. İngiliz işgal kuvvetleri tarafından boşaltılan ve hiçbir devletin işgale selahiyeti olmayan Urfa, Maraş ve Antep'in bu defa da Fransızlar tarafından işgal edileceği haberinin üzüntü ile işitildiği, bu durumun millî menfaatlara ve mütareke hükümlerine tamamen aykırı olduğu, bu haberin gerçek olması halinde kötü tesir bırakacağı belirtilerek, Fransa'nın bu hukuka aykırı hareketi protesto edilmiştir. Telgrafın altında ulemadan Ata Bey, Belediye Reisi Hidayet, Eşraftan Ahmet, Mehmet Emin ve Mustafa, Kavi Aşireti Reisi Yusuf, Rışvan Aşireti Reisi Hüseyin, Bereketli Aşireti Reisi Salim, Müftü Mahmut, Partibaşı Aşiret Reisi Müslim'in imzaları bulunmaktadır.⁶¹

Yine İstanbul'un İngiliz ve Fransız ittifakıyla işgal edilmesi planına karşı Besni'den Belediye Başkanı Hasan Bey ile ilçenin ileri gelenleri tarafından 13 Ocak 1920'de İstanbul'daki İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserliği'ne bir protesto telgrafi gönderilmiştir. 14 Ocak'ta da Kahta'dan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Süleyman Bey tarafından İstanbul'un işgal planını kınayan protesto telgrafi İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserliğine çekilmiş⁶², bu durumun İslâm milleti ve Türklerin imhasına yönelik bir hareket olacağı ve kabul edilemeyeceği belirtilmiştir.⁶³

Adıyaman halkı, Milli Mücadele yıllarında işgallere karşı gösterdiği bu tepkilerin dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bölücü faaliyetlere de duyarsız kalmamıştır. İngilizler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürt siyasetini hayata geçirmek için 20 Kasım 1919'da Ermeniler adına Bogos Nubar, Kürtler adına da Şerif Paşa'nın ortak bir anlaşma yapıp İngiliz mandası altında bağımsız bir Ermenistan ve Kürdistan'ın kurulmasını, kurulacak devletler arasındaki sınırın ise Paris Barış Konferansı'na çizilmesini kabul etmişlerdir.⁶⁴

⁶¹ ATASE Arşivi, İSH, K. No: 270, G. No: 36, B. No: 36-2; Yaşar Akbıyık, **Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Ankara, 1990, s. 98.

⁶² Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918-1938)**, C. I, Ankara 1975, s. 351.

⁶³ Celal Pekdoğan, **Millî Mücadelede Malatya ve Çevresi (Demografik, İdari, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Açından) 1918-1922** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1992. s.164; Şahingöz, **a.g.m.** s.429.

⁶⁴ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.II, Son Meşrutiyet (1919-1920), Ankara, 1998, s.112.

Kürtler adına hareket ettiğini söyleyen Şerif Paşa'nın Ermenilerle yaptığı bu anlaşma neticesinde bir yandan Ermeni isteklerini kabul ederken diğer yandan da Kürtlerin Osmanlı idaresinden ayrılıp İngiliz himayesine girmesini kabul etmekteydi. Bu anlaşmanın gazetelerde yayınlanması bölge insanı arasında ciddi tepkilere yol açmış ve İstanbul'a protesto telgrafları gönderilmiştir. Adıyaman ve Kahta halkı da bu duruma duyarsız kalmamış, 1 Mart 1920 tarihinde Sadrazama çekmiş oldukları telgrafta tepkilerini şu şekilde ifade etmişlerdir⁶⁵:

“Kahta ve Hısn-ı Mansur kazaları Rüesa ve ahali-i İslamiyyesi taraflarından makam-ı celil-i sadaret-i uzmaya keşide olunan 1 Mart 1336 tarihli telgrafname suretidir.

Paris'te bulunan Şerif Paşa'nın Kürt İstiklali namına Kürt Murahhası sıfatıyla sulh konferansı nezdinde teşebbüsatta bulunduğunu haber aldık. Merhum evvel emirde Kürtlerin vekaletine haiz değildir. Bu suretle müracaatı bir süsten ibarettir. Osmanlı hükümetini zaten Kürt ve Türk teşkil eder. Bu iki unsur bidayeten birleşmiş ve Osmanlı Hükümetini vücuda getirmiştir. Osmanlı Hükümeti bu anasırın birleşmesinden hasıl olmuştur ki yek diğerinden iftiraka imkan yoktur. Şerif Paşa ile emsalinden ibaret bir takım hainlerin memleketlerimizde bir hizmetçi kadar itibarı yoktur. Bunların teşebbüsatını bütün şiddetimizle red ve camia-i Osmaniyyeden ayrılmayacağımızı beyan ederiz”⁶⁶.

Bu telgrafta görüldüğü gibi Şerif Paşa'nın Fransa'daki faaliyetleri hiçbir şekilde Adıyaman ve çevresinde kabul edilmediği gibi şiddetle ret edilmiş, ülkenin birlik ve beraberliğine vurgu yapılmıştır.

Ayrılıkçı Kürtçü girişimlere yönelik bölgeden Meclis-i Mebusan'a gönderilen yukarıdaki protesto telgrafı daha sonra BMM'ne de de gönderilmiştir. Adıyaman ve Kahta'dan çekilen bu telgraf Meclisin 24 Mart 1921 tarihli on birinci oturumunda okunmuştur.⁶⁷

⁶⁵ Telgrafın altında imzası bulunan şahıslar şunlardır: Adıyaman(Hısn-ı Mansur) Müftüsü Hakkı, Belediye Başkanı Ahmet, Bezlikli Aşireti Reisi Hüseyin Ağazade Şeyh Hasan, Melvekanı Aşireti Reisi Hüseyinağazade Ali, Hıdırsor Aşireti Reisi Aliağazade Abuzer, Kavi Aşireti Reisi Nebiağazade Mehmet, Kahta ilçesinde Mırdıs Aşiret Reisi Hacı Abuzerzade Emin, Rişvan Aşireti Reisi Hacı Hüseyinbeyzade Hacı Bahaeddin. (Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-III 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi**, İstanbul 2010,s.95-96).

⁶⁶ **Takvim-i Vekayi**,6 Mart 1336/1920,S.3793,s. 4.

⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi,D.I.,C.9,S,214;Mehmet Okur, “Milli Mücadele Yıllarında Ayrılıkçı Kürt Girişimlerine Karşı Doğu Vilayetlerinden Meclis-i Mebusan'a ve TBMM'ne Gönderilen Protesto Telgrafları”, Atatürk Dergisi, C.IV,S.4, Temmuz 2005, s.133

Ali Rıza Paşa Kabinesinin 3 Mart 1920’de istifası yurt genelinde tepkilere neden olmuştur. Çünkü bu kabine kuva-yı milliye hareketini meşru olarak yorumlayan ılımlı kişilerden oluşmuş, kuruluşundan itibaren Anadolu ile özellikle de Mustafa Kemal Paşa ile kopan ilişkilerin düzeltilmesi için gayret göstermiştir.⁶⁸ 4 Mart 1920’de Mustafa Kemal Paşa da komutanlara, valilere, mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyelerine gönderdiği tamimde;

“İtilaf Devletlerinin baskılarından ötürü hükümet 3 Mart günü çekilmiştir. Alınan sağlam bilgilere göre Ferit Paşa’nın ya da ona benzer birinin iş başına getirileceği dolayısıyla Milli amaçları gerçekleştiremeyerek, İstanbul’da yabancıların isteklerine hizmet edecek bir hükümet başkanına milletin katlanamayacağını bu nedenle çok sert bir dille padişahlık katına Meclis-i Mebusan Başkanlığına ve basına bir dakika bile geçirilmeksizin telgraflar çekilmesi” istenmiştir.⁶⁹

Mustafa Kemal Paşa’nın bu tamimi üzerine 6 Mart 1920’de Besni Müdafaa-i Hukuk Reisi Hasan Kemalettin imzasıyla Meclis-i Mebusana gönderilen telgrafta şu sözler yer almıştır:

“Dışarıdan gelen baskılar ve içerdeki fesat ehli işbirlikçilerin tesiriyle kabinenin istifa ettiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Yabancıların amacına hizmet eden bu durum neticesinde Damat Ferit Paşa ve benzerlerinin tekrar iktidara getirilmesinin vatanın felaketi olacağı, bu nedenle milli hakimiyeti ve tam bağımsızlığı devam ettirecek salim fikirli, idareye hakim insanların göreve getirilmesini vatanın selameti açısından istirham ederiz”.⁷⁰

C.Askerî Yardımlar

Güneydoğudaki işgaller karşısında Adıyaman ve çevresinden işgale uğrayan şehirlere asker ve silah yardımları yapılmıştır. Antep’in Fransızlarca kuşatılması ve büyük çaplı toplar tarafından bombardımana tutulması üzerine bütün çevre illerde olduğu gibi o dönemde Adıyaman’dan, Antep Heyet-i Merkeziyesi tarafından kurulan Yıldırım ve Şimşek Taburuna pek çok katılım olmuştur.⁷¹

⁶⁸ Zekeriya Türkmen, “Ali Rıza Paşa Hükümeti Kuva-yı Milliye ilişkileri”, **AAMD**, ,C. XVI, S.46, Mart 2000,s.62.

⁶⁹ **Nutuk**, C.I, s.533.

⁷⁰ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, D.4, C.I, s.379, Mehmet Şahingöz, **Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası ve Tepkileri**, , Ankara, 2001,s.214-215.

⁷¹ Ergünöz Akçora, “Kilis’in Antep Müdafasındaki Yeri,” **AAMD**, S. 31, C. XI (Mart 1995), s. 64.

Yine Antep heyeti tarafından 25 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta; Besni kazasından Antep'e gönderilmek üzere hazırlandığı bildirilen topçu ve makineli tüfek müfrezelerinin Antep civarına yollanması isteniyordu.⁷² Besni Kuva-yı Millîyesi Komutanı Hasan Ağa, kendi teşkil ettiği müfrezesi ile Antep'in yardımına koşmuştur.⁷³ 70 kişilik bu kuvvet 19 Nisan 1920'de Antep'e varmıştır.⁷⁴ Antep'in işgaline karşı koymak için gelen bu kuvvetler Yıldırım ve Şimşek Taburlarına iltihak ettirilerek cephelerde faaliyete geçirilmiştir.⁷⁵ Besni millî kuvvetleri 2 Mayıs 1920'de Kurban Baba üzerine taarruz etmişlerdir.⁷⁶ Komşu illerden gelen millî kuvvetlerin bu harekâta katılmalarının şehir halkının ve diğer kuvvetlerin maneviyat ve moralleri üzerinde olumlu etkisi olmuştur.

23 Nisan 1920'de Diyarbakır'da bulunan XIII. Kolordu Komutanı Cevdet Bey tarafından Heyet-i Temsiliye'ye gönderilen yazıda, Besni'de bulunan tek top ile bu topa ait 106 atımlık cephanenin bir zabıt ve 14 asker kontrolünde 14 Nisan 1920'de Antep'e gönderildiği bildirilmiştir. Ayrıca Besni Kuva-yı Milliyesine mensup 150 kadar neferin 24 Nisan 1920'de Antep'e doğru hareket ettiklerinin kendilerine gelen raporlarda bildirildiği ifade edilmiştir.⁷⁷

25 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa tarafından Antep Mutasarrıflığına gönderilen şifre telgrafta, Antep'deki kuvvetlerin takviyesi için Besni'den bir süvari alayının gönderileceği belirtilmiştir.⁷⁸

Kahtalı Hacı Bedir Ağa da, Gaziantep'in Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine Antep'in o felaketli günlerinde emrindeki kuvvetlerle yardıma koşmuştur.⁷⁹ 15 Eylül 1920'de Rışvan Aşireti Reisi Hacı Bedir Ağa ile Samsatlı Abuzer Ağa 400 piyade ve 150 kadar süvari ile birlikte, cephanelerini 5. Tümenen ikmal ettikten sonra Antep'in yardımına gitmişlerdir.⁸⁰ 20-27 Eylül 1920 tarihli İki Cepheli Muharebelerde Kahta ve

⁷² Hulki Saral-Tosun Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, Ankara, 1970, s.275-276.

⁷³ Ali Nadi Ünler, *Türkün Kurtuluş Savaşı'nda Gaziantep Savunması*, İstanbul, 1969, s. 80.

⁷⁴ Saadettin Gömeç, *Millî Mücadelede Gaziantep*, Ankara, 1989, s. 56.

⁷⁵ Sahir Üzel, *Gaziantep Savaşı'nın İç Yüzü*, Ankara, 1952, s. 40.

⁷⁶ Üzel, *a.g.e.*, s. 45.

⁷⁷ *ATASE Arşivi*, İSH, K. No: 273, G. No: 201, B. No: 201-1.

⁷⁸ *ATASE Arşivi*, İSH, K. No: 627, G. No:7, B. No:7-1.

⁷⁹ Ayhan Öztürk, *Millî Mücadele Gaziantep*, Kayseri 1994, s.134; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Ankara, 1993, s. 239; Lohanizade Mustafa Nurettin, *Gaziantep Savunması*, (Çev. Mehmet Ali Akidil), İstanbul, 1989, s. 231.

⁸⁰ R. Yaşar Büyükoğlu, *Millî Mücadele Döneminde Güneydoğu Anadolu (30.10.1918-20.10.1921)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998, s.210.

Samsat milli kuvvetlerinden kurulu Türk kuvvetleri Rumevlek-Babilge ve Nafak Boğazı hattını kontrol altına almıştır. Burada yapılan çarpışmalar sonunda Fransızlar önemli kayıplar vererek Antep'e çekilmeye mecbur kalmışlardır. Bu defa da güneyden İkiz Kuyu mevkiinden Antep'e gelmekte olan Fransızlara karşı Hacı köyü civarında mevziilenen Samsat ve Kahta Milli Kuvvetleri düşmanı pusuya düşürmüşlerdir. Düşman bu kuvvetlerin şiddetli mukavemeti karşısında birçok kayıp vererek perişan bir halde Nafak Boğazına girebilmiş ve güçlükle Antep'e varmaya muvaffak olmuşlardır.⁸¹ Kahtalı Hacı Bedir Ağa da Nafak Boğazı'nda ve Sinan cephesinde başarılı savunmalar yapmıştır. Bu çarpışmalarda kuvvetlerinden 20 kişiyi kaybetmiş, kendisi de yaralanmıştır.⁸² Bu çarpışma ile ilgili olarak Hacı Bedir Ağa'nın 29 Ekim 1920'de Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta "Fransız muhabere kıtaatı ile Ayıntab civarında Sinan Cephesinde vukubulan muharebede kıtasını ve hüvviyetini tayin ve tasrih etmediği Ziya Bey isminde zatdan şikayet ederek, Ziya Bey'den istenilen kılavuzu vermemek ve Hüseyin Efendi çetesiyle mitralyözünü alarak ricat etmesi ve dolayısıyla kuvvetlerinin yirmi kişisinin ziyanının ve kendisinin de mecruhiyetine sebebiyet verdiği" ifade olunmuştur.⁸³

Antep Milletvekili Abdurrahman Lami Efendi'nin Antep'teki askeri durumla ilgili olarak Meclis'te Müdafaa-i Millîye Vekili Fevzi Paşa'ya yönelttiği soru önergesinin görüşülmesi esnasında söz alan Malatya Milletvekili Feyzi Efendi, Hacı Bedir Ağa'nın katıldığı Antep savunması ile ilgili olarak Meclis kürsüsünden 20 Aralık 1920 tarihinde şunları söylemiştir:

*"Ayıntab hakkında bazı malûmat alıyoruz ve bendenize bir kaç da telgraf gelmiştir. Arkadaşımız Hacı Bedir Ağa Ayıntab'a efradiyle giderek ayağından hafif bir surette vuruldu. Beray-ı tedavi Urfa'ya geldi. Tedaviden sonra hanesine gidip ailesi efradını görmek ve avdet ederek bir daha Fransızlarla çarpışmak üzere gideceğini bendenize telgrafla yazıyordu...."*⁸⁴

Adıyaman ve çevresinden Antep'e yapılan askeri yardımlarla ilgili olarak yapılan diğer askeri yazışmalarda da şu hususlara yer verilmiştir:

Adana Cephesi Kumandanlığından 18 Kasım 1920 tarihinde Maraş'ta bulunan 9. Fırka Kumandanlığına çekilen telgrafta Kahtalı Hacı Bedir Ağa maiyetindeki 50 süvari ve 100 piyade ile Samsat'tan katılan 13 süvari ve 95

⁸¹ Hulki Saral-Tosun Saral, **a.g.e**, s.307-308.

⁸² **ATASE Arşivi**, İSH, K. No:814, G. No:215, B. No:215-1.

⁸³ **ATASE Arşivi**, İSH, K. No:937, G. No:174, B. No:174-1.

⁸⁴ **TBMM Arşivi**, ZC, D.I, C.6. s. 448; Pekdoğan, **a.g.t**, s. 165 -166.

piyade ile Birecik'e ulaştıkları, bu kuvvetlerin Antep'e yardım için geldiklerinin 5. Fırka Kumandanlığı tarafından bildirildiği ifade edilmiştir.⁸⁵

25 Aralık 1920'de Malatya Kuvay-ı Milliyesi'nden Maraş Kuva-yı Milliye Vekaleti'ne gönderilen telgrafta Pazarcık'a Besni'den silahlı 85 askerin geldiği ifade edilmiştir.⁸⁶

31 Aralık 1920'de de Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ne yazılan şifreli telgrafta Besni'den Antep Cephesi'ne bin kadar gönüllü erin geleceğinin bildirildiği ancak şu ana kadar 150 kişinin geldiği, diğerlerinden bir haber alınmadığı belirtilmiştir.⁸⁷ Yine aynı tarihli diğer belgede de Mutasarrıf Şükrü Bey tarafından Müdafaa-i Milliye Vekaletine gönderilen telgrafta Hacı Bedir Ağa ile bazı aşiret reisleri tarafından toplanan 65'i süvari 196'sı piyade olmak üzere 261 kişilik milli bir kuvvetin 5. Fırka emrine verildiği ifade edilmiştir.⁸⁸

Urfa'nın Fransızlar tarafından işgali üzerine 5 Mart 1920 tarihinde Siverek Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından Heyet-i temsiliyeye gönderilen telgrafta; Hacı Bedir Ağa'nın 600 kişilik bir kuvvetle Fırat Nehri çevresini muhafaza etmek üzere hazır bulunduğu bildirilmiştir.⁸⁹ Yine Adıyaman'da 100 kişilik bir millî kuvvet ile Kahtalı Hacı Bedir Ağa'nın bin kişilik kuvveti ve Samsat'tan gelen 600 kişi, 14 Şubat 1920 tarihinde XIII. Kolordunun emri gereği Urfa'ya yardıma koşmuştur.⁹⁰ Fransızların Urfa'ya yapmaları muhtemel olan başka bir ileri hareketin ve taarruzun önlenmesi için Urfa ve Güney bölgesinde daha fazla kuvvet toplanması lüzumu, gerek Kolordu ve gerek 5. Tümen Komutanlıkları tarafından anlaşılmış bulunuyordu. Bu maksatla 12. Süvari Alayının Adıyaman'daki bir bölüğü de Urfa'ya gönderilmiştir.⁹¹

Sonuç

Milli Mücadele Dönemi Türk milletinin işgal kuvvetlerine karşı birlik ve beraberlik içinde mücadele ettiği bir safha olmuştur. Anadolu'nun en zayıf olduğu bu dönemde Güneydoğu Anadolu halkının Milli Mücadeleyi başlatıp, ona öncülük etmesi tarihi bir vakıadır. Çünkü Milli Mücadele

⁸⁵ ATASE Arşivi, İSH, K. No: 792, G. No:90, B. No: 90-4.

⁸⁶ ATASE Arşivi, İSH, K. No: 799, G. No: 37, B. No: 37-1.

⁸⁷ ATASE Arşivi, İSH, K. No: 797, G. No: 171, B. No: 171-3.

⁸⁸ ATASE Arşivi, İSH, K. No: 627, G. No: 101, B. No: 101-2.

⁸⁹ ATASE Arşivi, ATAZB, K. No: 26, G. No: 84, B. No: 84-1,1-a.

⁹⁰ Ahmet Hulki Saral, **Türk İstiklâl Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi**, Ankara, 2009, s. 118.

⁹¹ Hulki Saral-Tosun Saral, **a.g.e.**, s.252.

hareketinin kazanılan ilk cephelerinden biri de Antep, Urfa ve Maraş savunmaları olmuştur.

Adıyaman, Millî Mücadele döneminde işgal edilmemiş olmasına rağmen, Mondros Mütarekesi sonucunda, çevresinde ve ülke genelinde yapılan işgallere karşı sessiz kalmamıştır. İhtiyaç duyulan bölgelere elinden geldiği ölçüde yardım ve destekte bulunmaya çalışmıştır. Bu yardım ve destekler iki yolla olmuştur. Birincisi işgal kuvvetlerini protesto etmek için ilgili makamlara gönderilen telgraflar, diğeri ise yiyecek, giyecek ve asker yardımı şeklinde olmuştur. Bölgedeki Fransız işgallerine karşı Adıyaman, Besni, Kahta ve Samsat'dan birçok milis kuvveti işgal altındaki şehirlerin yardımına koşmuşlardır. Bu yörelerde yapılan çarpışmalarda ve İstiklâl Savaşı'nın farklı cephelerinde birçok Adıyamanlı şehit düşmüş bir kısmı da yaralanmıştır.

Adıyaman ve çevresi Millî Mücadele yıllarında hem Kuva-yı Millîye hem de Millî Mücadele hareketine destek vermiştir. Adıyaman, Kahta ve Besni'de Müdafaa-i Hukuk Derneklerinin şubeleri açılmıştır. BMM'ne karşı yurdun pek çok yerinde ayaklanmalar çıkarken Adıyaman ve çevresinde benzer bir durumun olmaması, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesine sahip çıkarak destek vermesi Adıyaman'nın Millî Mücadele hareketine verdiği katkıyı göstermesi bakımından önemlidir.

Türk milletinin işgal kuvvetlerine karşı verdiği bağımsızlık ve var olma mücadelesinde gerek gönüllü milis kuvvetlerinin katkıları gerekse yabancı temsilciliklere ve diğeri ilgili makamlara gönderilen protesto telgrafları gibi siyasi faaliyetlerle Adıyaman ve çevresinde yaşayan halkın üzerine düşen görevi yerine getirme hususunda azami bir gayret içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kahtalı Hacı Bedir Ağa, Antep **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** ve Urfa savunmalarına aktif olarak emrindeki adamlarla beraber katılmış, bu bölgelerin Fransız işgalinden kurtarılmasında büyük bir çaba sarf etmiştir. Ayrıca Kahtalı Hacı Bedir Ağa ile bölge insanının Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına yönelik Ali Galip komplosuna karşı durarak Millî Mücadele'nin yanında yer almaları Millî Mücadele'nin seyrine etki eden önemli bir hadise olmuştur. Yine Besni Kuva-yı Milliye Komutanı Hasan Bey idaresindeki milis kuvvetleri de Antep'in yardımına koşmuştur. Hacı Bedir Ağa, Antep cephesindeki hizmetlerinden dolayı kırmızı–yeşil şeritli istiklal madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Besnili Reşit Ağa ve Kahtalı Hacı Bedir Ağa Adıyaman ve çevresini I. BMM'inde milletvekili olarak temsil etmişlerdir. Ülkenin o zor günlerinde

milletin menfaatlerini ve ülkenin kurtuluşunu hep ön planda tutarak Meclisteki bu tarihi görevlerini layıkıyla yerine getirmeye çalışmışlardır.

Kaynakça

A. Arşivler

I. ATASE Arşivi

- İSH, Kutu No: 792, Göm No: 90, Belge No: 90-4.
İSH, Kutu No: 799, Göm No: 37, Belge No: 37-1.
İSH, Kutu No: 797, Göm No: 171, Belge No: 171-3.
İSH, Kutu No: 814, Göm No: 215, Belge No: 215-1.
İSH, Kutu No: 937 Göm No: 174, Belge No: 174-1.
İSH, Kutu No: 273, Göm No: 201, Belge No: 201-1.
İSH, Kutu No: 627, Göm No: 7, Belge No:7-1.
İSH, Kutu No: 270, Göm. No: 36, Belge No: 36-2.
İSH, Kutu No: 627, Göm No: 101, Belge No:101-2.
ATAZB, Kutu No: 3, Göm No: 113, Belge No: 113-2.
ATAZB, Kutu No: 10, Göm. No:54, Belge No: 54-1.
ATAZB, Kutu No: 10, Göm. No: 65, Belge No: 65-1.
ATAZB, Kutu No:26, Göm No:84, Belge No: 84-1,1-a.

II. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BEO A.VRK, Dos No: 832, Göm. No: 49.
BEO A.VRK, Dos No: 834, Göm. No: 93.
BEO A.VRK, Dos.No:835, Göm. No: 42.
BEO A.VRK, Dos.No: 835, Göm. No: 32.

III. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- BCA, Dos. M107, Fon Kodu: 230, Yer No:149.57.6.

B. Salnameler

I. Devlet Salnameleri

- 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1269, 1270, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276,
1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284.

II. Vilayet Salnameleri

- Diyarbakır Vilayet Salnameleri (1286, 1287,
1288,1289,1290,1291,1292,1293, 1294, 1300,)

Ma'müret'ül-aziz Vilayet Salnameleri (1301,1302, 1305, 1307, 1308, 1310,1312)

C.Resmi Yayınlar

998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve 'Arab ve Zü'l-Kâdiriyye Defteri (937/1530), II, (haz. Ahmet Özkılınç vd), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

D.Gazeteler

Alemdar

Takvim-i Vekayi

E.Kitaplar

Abu'l Farac Tarihi, C.II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Akar, Mehmet, **İnsanlığın Kültür Mirası Adıyaman**, Peri Yayınları İstanbul 2000.

Akbıyık, Yaşar, **Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, C.I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1998.

_____, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.II, Son Meşrutiyet (1919-1920) T. iş Bankası yayınları, Ankara 1998.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Der: Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

Baykal, Sıtkı Bekir, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Büyükoğlu, R. Yaşar, **Milli Mücadele Döneminde Güneydoğu Anadolu (30.10.1918-20.10.1921)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,(Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1998.

Cuinet, Vital, **La Turqie Asia**, C.III, Paris,1891.

Çağlayan, Aziz, **Adıyaman Tarihi**, Deniz Matbaası, Adıyaman 1967.

Demirkent, Işın, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

Ertürk ,Yaşar, **Büyük Oyunun Eski Perdesi Doğu Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

El-Belazuri, **Futuhu'l-Buldan**, (Çev. Mustafa Fayda), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Goloğlu, Mahmut, **Milli Mücadele Tarihi-III 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Gömeç, Saadettin, **Millî Mücadelede Gaziantep**, Kardeşler Matbaacılık Ankara 1989.

Görgülü, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1993.

Honigmann ,Ernst, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (Çev. Fikret Işıltan), , İstanbul Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1970.

İbnu'l Ezrak, **MeyyaFarikin ve Amid Tarihi(Artuklular kısmı)**, (Çev. Ahmet Savran), Atataürk Üniveritesi Fen-edebiyat Fak. Yayınları, Erzurum 1992.

İzmir Fecayı,(Eserde basım yeri ve basım tarihi bulunmamaktadır).

Karabekir, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988.

Köymen, Mehmet Altay, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ,Ankara 1992.

Lohanizade Mustafa Nurettin, **Gaziantep Savunması**, (Çev. Mehmet Ali Akidil), İstanbul 1989.

Meclis-i Mebusan Mebusan Zabıt Ceridesi, Dönem.4, Cilt.I, TBMM Basımevi, Ankara 1992.

Merçil, Erdoğan, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Nadi, Yunus , **Ali Galip Hadisesi**,Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık,İstanbul 2000.

Neşri, Mehmed, **Kitâb-ı Cihan-Nümâ**, C.I, (Yay. Faik Reşit Unat- Mehmed Altay Köymen), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

Noel, E.W. Charles, **Kürdistan 1919 Binbaşı Noel'in Günlüğü**, Avesta Yayıncılık, İstanbul 2010.

_____, **İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri (1919)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara 1988.

Öke, Mim Kemal, **İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu"1919**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

Özel, Sabahattin - **Hacıbrahimoglu, Işıl Çakan Osmanlı'dan Milli Mücadele'ye Seçilmiş Mülakatlar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Öztürk, Said, **Osmanlı Salnamelerinde Adıyaman**, Adıyamanlılar Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

Öztürk, Ayhan, **Millî Mücadele Gaziantep**, Geçit Yayınları, Kayseri 1994.

Pekdoğan, Celal, **Millî Mücadelede Malatya ve Çevresi (Demografik, İdari, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Açından) 1918-1922**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1992.

Taştemir, Mehmet, **XVI Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

_____, **Anadolu Fatihı Kutalmışoğlu Süleyman Şah**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

Sevim, Ali, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Sevim, Ali - Öztoprak, İzzet - Tural, Mehmet Akif, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Saral, Ahmet Hulki, **Türk İstiklâl Harbi**, C. IV Güney Cephesi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Saral, Hulki- Saral, Tosun, **Vatan Nasıl Kurtarıldı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1970.

Selvi, Haluk, **İşgal ve Protesto**, Değişim Yayınları, İstanbul 2007.

Söylemez, Faruk, **Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi - Rişvan Aşireti Örneği**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

Şahingöz, Mehmet, **Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası ve Tepkileri**, Bizim Basımevi, Ankara 2001.

Şimşir, Bilal N, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1918-1938)**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1975

Turan, Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem.I, C. 6, TBMM Matbaası, Ankara 1943.

_____, Dönem.I, C.9, TBMM Matbaası, Ankara 1954.

Ünler, Ali Nadi, **Türkün Kurtuluş Savaşı'nda Gaziantep Savunması**, Kültür Bakanlığı Yayınları İstanbul 1969.

Üzel, Sahir, **Gaziantep Savaşı'nın İç Yüzü**, Doğu Matbaası Ankara 1952.

Yılmazçelik, İbrahim, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

F. Makaleler

Akçora, Ergünöz, “*Kilis'in Antep Müdaafasındaki Yeri*”, **AAMD**, C. XI ,Sayı. 31, (Mart 1995).

Ata, Bahri, “*Ali Galip'in Yaveri Ahmet Nihat Feyzioğlu'nun Hatıralarına Göre Ali Galip Olayı*”, **Türk Yurdu**, S. 122, C.17 (Ekim 1997).

Atalay, Talip, “*Diyarbakır Vilayeti'nde Hısnımansur*”, **Kahta ve Besni Medeniyetler Kavşağı Adıyaman**, Adıyamanlılar vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 149-172.

Darkot, Besim, “*Hısn Mansur*”, **İA**, C. V.

Halaçoğlu, Yusuf, “*Adıyaman*”, **TDVİA**, C. I.

Okur, Mehmet, “*Milli Mücadele Yıllarında Ayrılıkçı Kürt Girişimlerine Karşı Doğu Vilayetlerinden Meclis-i Mebusan'a ve TBMM'ne Gönderilen Protesto Telgrafları*”, Atatürk üniv., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tar. Ens.Müd., **Atatürk Dergisi**, C.IV, Sayı. 4, Temmuz 2005.

Öztoprak, İzzet, “*Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri*”, **Türkler**, C. XV, Ankara 2002.

Öztürk, Said, “*Osmanlı Döneminde Adıyaman'ın Sosyal Ve Ekonomik Özellikleri*”, **Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu(8-10 Eylül 2006, Adıyaman)**, İstanbul 2008, s. 117-147.

Sofuoğlu, Adnan, “*Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş; Kuva-yi Milliye (1918-1921)*”, **Türkler**, C. XV, Ankara 2002.

Şahingöz, Mehmet, “*Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik Ve Beraberlik Mitingleri*”, **AAMD**, C. XI, Temmuz 1995, Sayı. 32.

_____, “*Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler*”, **Türkler**, C. XV. Ankara 2002.

Şıvgın, Hale, “*Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri*”, **AAMD**, C.IV, Sayı.11, Mart 1988.

Tunç , Salih, “*İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15 Mayıs- 26 Mayıs 1919)*”, **Türkler**, C.XV, Ankara 2002.

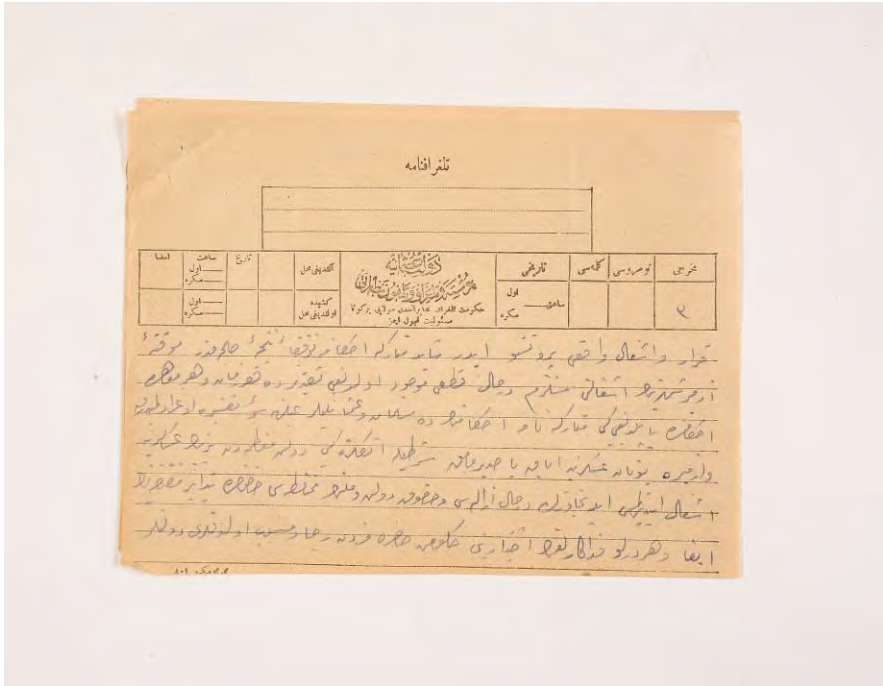
Türkmen, Zekeriya “*Ali Rıza Paşa Hükümeti Kuva-yı Milliye ilişkileri*”, **AAMD**, C. XVI, Sayı.46, Mart 2000

Ural, Selçuk, “*Ali Galip Olayının Milli Mücadele Taraftarı Gazetelerdeki (İrade-i Milliye,Albayrak) Yankıları*”, **Atatürk Yolu Dergisi**,Sayı.29-30,Mayıs-Kasım 2002.

Yinanç, Mükrimin H, “*Dulkadırlılar*”, **İA**, C.III,

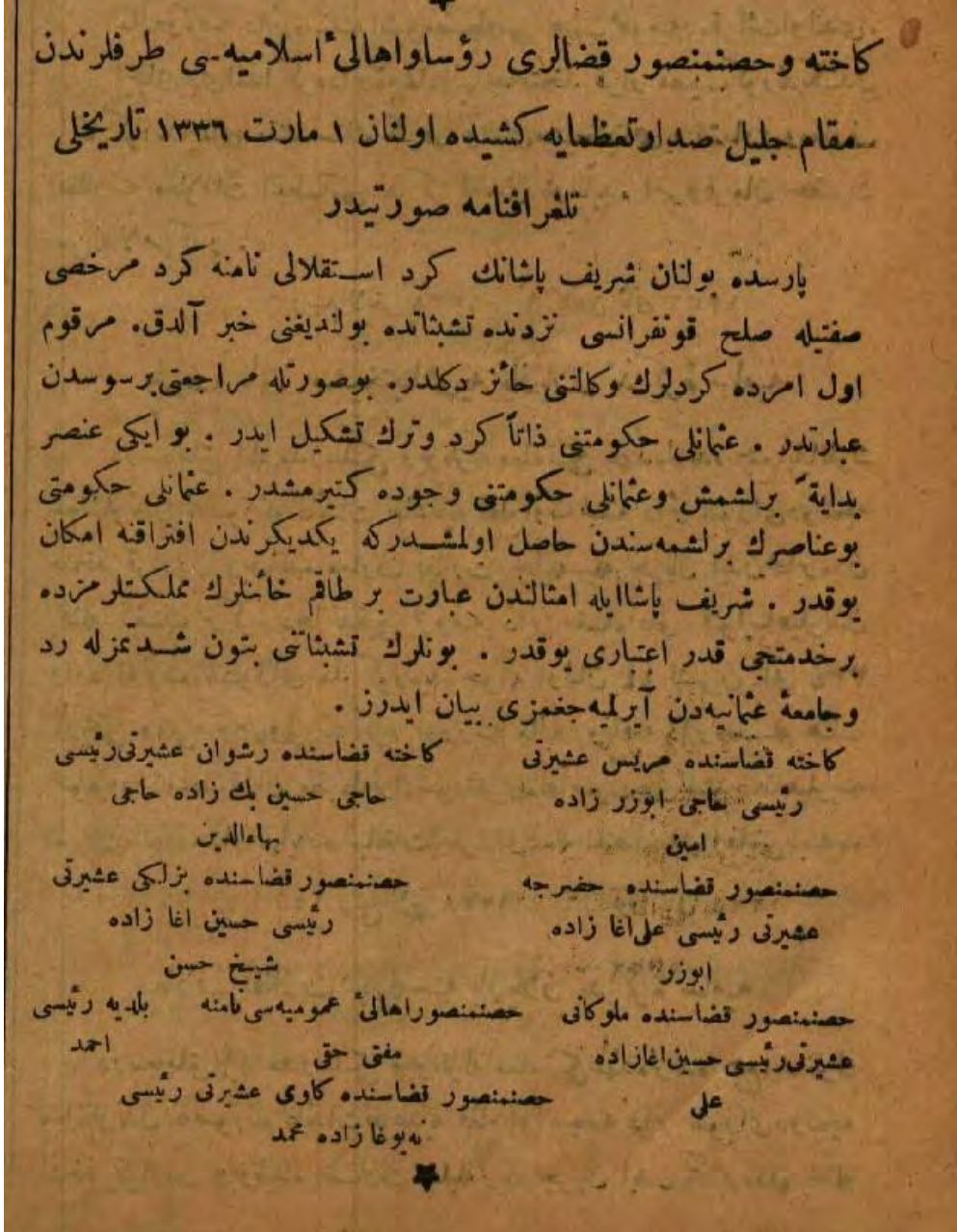

EK-2. Maraş, Urfa ve Antep'in Fransızlar Tarafından İşgal Edileceği Haberi üzerine Adıyaman'dan Sivas Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Heyeti Temsiliye'sine Çekilen Telgraf

Ek 3: Kahta ve Hısn-ı Mansur'daki (Adıyaman) Aşiret Reislerinden Şerif Paşa'nın Kürtçülük Faaliyetlerine Karşı Sadaret Makamına 1 Mart 1920 tarihinde Çekilen Telgrafın Takvim-i Vekayi'de yayınlanan Sureti

Adıyaman and Its Vicinity in the National Struggle Period

The National Struggle was a period in which the Turkish nation struggled in unity and cooperation against the invading forces. During this era, when Anatolia was undergoing her least powerful period, the fact that the Southeast Anatolian community initiated and lead the National Struggle was historically significant because one of the first fronts where victory was gained in the National Struggle was the Antep-Urfa-Maraş front.

Even though Adıyaman was not invaded during the National Struggle, it did not remain silent in the wake of the invasions within the vicinity of Mudros and throughout the country in the aftermath of the Armistice of Mudros. It tried to provide as much help and support as it could to the regions in need. This help and support was provided in two ways: through the telegrams sent to relevant officials to protest the invading forces and in the form of food, clothing and military support. Numerous militia forces from Adıyaman, Besni, Kahta, and Samsat took action to help the cities under invasion against the French invaders in the area. Many people from Adıyaman died and some were wounded during the battles fought in these regions and in the various fronts of the War of Independence.

Adıyaman and its vicinity supported both the National Forces (*Kuva-yı Milliye*) and the National Struggle during the National Struggle years. Branches of the Association for the Defence of Rights were founded in Adıyaman, Kahta and Besni. While there were upheavals against the Grand National Assembly in numerous places of the country, this was not the case in Adıyaman and its vicinity. Adıyaman took ownership of and supported the independence struggle initiated with the leadership of Mustafa Kemal Pasha. This is important as it displays the contribution made by Adıyaman to the National Struggle movement.

It would not be wrong to say that the people living in Adıyaman and its vicinity spent maximum effort in undertaking their own part in the Turkish Nation's struggle for independence and existence against the invading forces by means of both the contributions of the volunteer militia forces and such political activities as protest telegrams sent to foreign representatives and other relevant officials.

The protest telegraph written from around Adıyaman and vicinity were sent to the political representatives of the British, French and Italian governments. The mayor and the prominent political and religious leaders of Adıyaman sent four telegraphs condemning the occupation of İzmir by the Greeks to the Allied representatives in Istanbul. Same again the occupation of Maraş, Urfa and Antep by the French forces and the beginning of killing Turkish people in those areas were also protested by the Muslim people in Adıyaman who felt deep regret against these acts of regression. The members of Adıyaman Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti and the tribal chiefs have come together and prepared a telegraph of protest condemning French occupation of the South- Eastern Anatolia and sent to the relevant offices of the Allied governments. Against the occupation of Istanbul by the Allied forces Besni and Kahta Mudafaa-i Hukuk Dernekleri sent protest telegraphs to the offices

of French and English in Istanbul. The people of Adıyaman not only protested against the occupations of South-Eastern Anatolia but also against the seperative movements existing such the ideas as the establishments of Armenia and Kurdistan during the Nation Struggle between 1919 and 1923. The people of Adıyaman also stood firm against any activities aiming against the unity of Turkey at any time.

Hacı Bedir Ağa from Kahta joined the Antep and Urfa defences actively together with their subordinates and spent great effort in redeeming these regions from the French invasion. Moreover, Hacı Bedir Ağa from Kahta and the people in the region supported the National Struggle by standing against the Ali Galip complo targetting Mustafa Kemal Pasha and his fellows. This was an important event affecting the course of the National Struggle. The militia forces under the command of Hasan Bey, the Commander of the Besni National Forces (*Kuva-yı Milliye*), also took action to provide support to Antep. Hacı Bedir Ağa was awarded a red and green striped independence medal for his services in the Antep front.

Reşit Ağa from Besni and Hacı Bedir Ağa from Kahta represented Adıyaman and its vicinity in the First Parliament as deputies. They tried to carry out this important duty in the Parliament justly by always giving prior importance to the nation's benefits and the salvation of the country in those difficult years the country was experiencing.